

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Постановка проблеми. Постійний приріст інформації та знань вимагає адекватної їм особистості з відповідними навичками та здібностями. Сучасний стан економіки та виробництва у вищому ступені потребує розкриття індивідуального потенціалу творчої особистості, реалізації її унікальності. Тому з точки зору довгострокової життєвої перспективи треба насамперед розвивати у майбутніх інженерів навички самоосвіти, вміння швидко знаходити та засвоювати нову інформацію, вміння думати. Навчити студента самостійно здобувати знання й удосконалювати навички та уміння – головна задача сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню самостійної роботи студентів студентів в сучасній психолого-педагогічній літературі приділяється значна увага. Науковцями (О.Леонт'єв, В.Буряк, В.Давидов та ін..) розглянуто самостійну роботу з точки зору самостійності пізнавальної активності. Питання планування, організація та витрати часу на позааудиторну самостійну роботу знайшли висвітлення в роботах М.Гарунова, Г. Кудума, А. Сорокова. Особливе значення для обґрунтування теоретичних факторів, які впливають на формування професійних умінь та розвиток творчих здібностей студентів мають праці Л.Мельнікової, В.Гінецинського. Аналіз цих матеріалів показав недостатню розробку питання самостійної роботи майбутніх інженерів як засобу навчальної діяльності.

Мета статті – систематизувати та охарактеризувати поняття «самостійна робота» майбутніх інженерів.

Виклад основного матеріалу. Високо оцінюючи роль самостійної роботи в процесі навчання, Я. А. Коменський наголошував: «...Альфою та омегою нашої дидактики нехай буде пошук і відкриття способу, за якого б учителі менше навчали, а учні більше б училися» [8].

Проаналізуємо, як трактують сутність самостійної роботи окремі дослідники. Визначення будь-якого невідомого терміну починають із тлумачних словників.

Так, в українському педагогічному словнику самостійність трактується, як одна з властивостей особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів, знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення [4, с.297].

А що думають відносно самостійної роботи представники психолого-педагогічної науки? Серед дослідників немає єдиного розуміння сутності самостійної роботи. Внаслідок цього існує багато різноманітних визначень самостійної роботи, які узагальнюють різні її ознаки. Проаналізуємо деякі з них. Так, зокрема, Е. Брекотін стверджує, що науковий підхід до організації СРС ґрунтується на безупинному відновленні форм, методів і засобів навчання, широкому використанні евристичних методів проведення занять [1]. Е. Я. Голант [3], не даючи визначення поняття, підкреслює, що у теоретичному аналізі проблеми самостійної роботи не слід ототожнювати самостійність студентів в роботі як рису особистості із самостійною роботою як умовою виховання цієї риси. Заслугою Е. Я. Голанта є те, що він особливо виділяє внутрішню сторону самостійної роботи, відзначаючи, що вона виражається у самостійності думок і висновків [3].

Розглядаючи організацію самостійної роботи, вчені вважають її:

1) засобом набуття знань (В. А. Козаков); 2) методом навчання (В. К. Буряк, Л. В. Жарова, А. В. Усова та ін.), за допомогою якого учні під керівництвом вчителя і за його завданнями самостійно вирішують поставлену задачу в спеціально виділений для цього час і, виявляючи

зусилля, завершують певний результат; 3) засобом, прийомом (І. Е. Унт); 4) формою організації навчальної діяльності (Б. П. Єсіпов, І. Шамова та ін).

Змістовна сторона самостійної роботи розкрита в роботах П. І. Підкасистого [9], який визначає самостійну роботу як засіб організації та виконання учнями визначеної пізнавальної діяльності, роблячи акцент саме на самостійній пізнавальній діяльності [9]. У вищій школі дослідник розглядає самостійну роботу як «... специфічний засіб навчання, який у конкретній ситуації засвоєння відповідає конкретній дидактичній меті і пізнавальному завданню; сприяє формуванню у студента на кожному етапі його просування від невідомого до відомого обсягу і рівня знань, умінь і навичок, необхідних для розв'язання певного класу пізнавальних завдань, і, відповідно, просування його від нижчих до вищих рівнів розумової діяльності; дозволяє виробити у студента психологічне настановлення на самостійне систематичне поповнення своїх знань і умінь з орієнтування у потоці наукової та спеціальної літератури, розв'язання навчальних, наукових та виробничих завдань; виступає важливим знаряддям педагогічного керування самостійною пізнавальною діяльністю студента в процесі навчання»[9, с.26].

На противагу, Е. Брекотіну та П. Підкасистому В. Козаков розглядає самостійну роботу як один з видів навчальних занять, специфічною особливістю якого є відсутність викладача в момент навчальної діяльності студента [7]. У своїх роботах він визначає самостійну роботу як: « специфічний вид діяльності з навчання, головною метою якого виступає формування самостійності суб'єкта навчання, а формування його умінь, знань та навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи усіх видів навчальних занять» [7]. Дослідник акцентує увагу на формуванні такої якості особистості як – самостійність, що найбільше нам імпонує в нашому дослідженні. Дехто з науковців допускає пряме керівництво викладача у самостійній роботі студентів (О. А. Нільсон), схильні вважати самостійною

тільки ту роботу, яка виконується без прямої участі викладача (В. К. Буряк, Б. П. Єсіпов).

Отже, самостійною роботою вважається будь-яка діяльність особистості, яка виконується без допомоги інших для досягнення поставленої мети.

І.А. Зимня визначає самостійну роботу як «...цілеспрямовану, внутрішньо мотивовану, структуровану самим об'єктом у сукупності виконуваних дій, контрольовану і кориговану у процесі діяльності» [6, с.177].

Проаналізувавши визначення самостійної роботи (СР), що його дає М. Г. Гатунов, а саме СР – це «виконання студентами різних видів завдань навчального, виробничого, дослідницького і самоосвітнього характеру, які виступають як засіб засвоєння системи наукових та професійних знань, способів пізнавальної діяльності, формування навичок, умінь, досвіду творчої діяльності і професійної майстерності, позитивного ставлення до професії та оточуючого середовища»[2, с.44] можна відмітити, що не зустрічалось раніше в попередніх визначеннях, акцентування уваги на засобі СР як позитивного ставлення до професії.

Основною ознакою самостійної роботи є наявність в кожному виді самостійної навчальної праці студентів так званої генетичної клітинки, конкретної пізнавальної задачі, що передбачає послідовне збільшення кількості знань і їх якісне ускладнення, оволодіння раціональними методиками і прийомами розумової праці, умінням систематично, ритмічно працювати, дотримувати режим занять, відкривати для себе нові способи навчальної діяльності [10, с. 75].

На наш погляд, розкриття єдності логіко-змістовної та процесуальної сторін самостійної роботи вкрай необхідно, тому що воно дозволяє проникнути в суть самостійної роботи студентів, в її структуру і механізм.

Розглядаючи самостійну роботу саме з цих позицій, Н. Г. Дайрі [5, с. 30] вказує на такі її ознаки: 1) відсутність сторонньої прямої допомоги; 2) опора на власні знання, вміння, переконання, життєвий досвід, світогляд,

використання їх при розгляді питання і вирішенні його по-своєму, вираження особистого відношення, висловлення власного аргументування, вияв ініціативи, творчого початку; 3) зміст роботи – освітнє, виховне, логічне – є важливим, повноцінним і тому збагачує студента, викликає напругу мислення і розвиває його.

Отже, проведений нами аналіз наукової літератури свідчить про те, що самостійна робота студентів із психолого-педагогічної точки зору набуває особливої важливості не тільки своїм підсумковим результатом, але й здатністю виховувати самостійність як рису характеру майбутніх фахівців. Остання проявляється в якостях мислення, у різних видах навчальної, наукової та громадської діяльності студентів та його соціальній поведінці.

Дослідження Н. А. Аверіна, Ю. К. Бабанського, Н. Ф. Тализіної показали, що вміння вчитися означає вміння самостійно осягати таємниці навколишнього світу, володіти здатністю перетворювати світ, робити його досконалішим. Це загальне вміння містить такі види діяльності: а) раціональне використання часу; б) здатність пошуку потрібної інформації; в) робота з довідковою літературою (підручниками, довідниками, журналами, персональними комп'ютерами тощо); г) виділення головного, суттєвого в прочитаному та складання конспекту; д) доведення розпочатої справи до кінця. Більшість викладачів приходять до висновку, що рівень засвоєння на лекції нижчий, ніж на інших заняттях. Лекція забезпечує лише знайомство з матеріалом, але не виробляє умінь, навичок, творчого оволодіння знаннями. Вищий рівень засвоєння – трансформація, тобто творче оволодіння матеріалом (за теорією В. П. Беспалько) неможливий без самостійної діяльності.

Успішність навчання залежить від реалізації мети, яку ставить перед собою студент у процесі позааудиторної діяльності. Одним із найважливіших мотивів майбутніх інженерів є інтерес до обраної професії, прагнення бути конкурентоспроможним на ринку праці. Відомо, що знання добре засвоюються при наявності мотивів: чим сильніші мотиви, тим ефективніше

засвоювання. Але в останні роки падав престиж інженерних спеціальностей, слабшали зовнішні мотиви. Забезпечення безперервного поновлення знань фахівця та підвищення його інтелектуального потенціалу можливо лише за умов оволодіння студентів прийомами виконання завдань, вироблення певних алгоритмів опрацювання того чи іншого матеріалу.

Одною із суттєвих особливостей традиційної системи навчання у ВНЗ є зосередження уваги викладача на змісті навчального матеріалу, а не на діяльності студента. Відповідно, діяльність студента часто направлена не на творче оволодіння знаннями та способами виконання дій, а на конспектуванні матеріалу лекції, його запам'ятовуванні та відтворенні. Саме тому в рамках підходу до професійної освіти як засобу навчання майбутнього спеціаліста, необхідно передбачити в навчанні – посилення цінносно-орієнтовних, перетворюючих, комунікативних компонентів навчального процесу за рахунок включення дослідницьких робіт без готових шаблонів, підготовку доповідей, історичних довідок; використовувати ігрові форми навчання для збагачення емоційної забарвленості навчального процесу; слід заохочувати студентів до виконання міжпредметних завдань, що дозволить навчити студентів використовувати знання з різних галузей, для розв'язання конкретного завдання.

Висновки. Реалізація впровадження самостійної роботи у процесі підготовки конкурентоспроможного фахівця, мобільного на ринку праці, потребує не лише використання і вдалого поєднання новітніх технологій у роботі, а й радикальних змін позиції викладача, підвищення його професійної майстерності, і, остаточно, його професійної мобільності, що передбачає повсякчасне вивчення свого предмета, удосконалення техніки його викладання, пошук можливостей проводити інтегровані заняття та складати міжпредметні завдання. Викладач має направити свої сили не лише на передачу своїх знань, а й свого досвіду, розвивати творчий підхід до своєї справи, не забувати налагоджувати емоційний контакт зі студентами,

підвищувати мотивацію навчання в позааудиторний час, удосконалювати форми контролю за самостійною роботою.

Література:

1. Брекотин Э. И. Совершенствование самостоятельной работы студентов важный фактор повышения качества подготовки специалистов / Э. И. Брекотин // Научная организация и контроль самостоятельной работы студентов как средство повышения их академической активности. – Барнаул, 1987. – С. 25–29.
2. Гатунов М. Г. Самостоятельная работа студентов как предмет психолого-педагогических и социологических исследований / М. Г. Гатунов // Проблемы активизации самостоятельной работы студентов. – Пермь: Пермский ун-т, 1979. – С. 44–48.
3. Голант Е. Я. О развитии самостоятельности и творческой активности учащихся в процессе обучения / Е. Я. Голант // Воспитание познавательной активности и самостоятельности учащихся. – Казань, 1969. – Ч. 1. – С. 36.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Дайри Н. Г. Главное усвоить на уроке / Н. Г. Дайри. – М. : Знание, 1984. – 80 с.
6. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. [для вузов] / И. А. Зимняя. – М.: Логос, 2001. – 384 с.
7. Козаков В. А. Самостоятельная работа студента и ее информационно-методическое обеспечение: [учеб. пособ.] / В. А. Козаков – К. : Вища школа.– 1990. – 248с., С. 10–20, 69–71.
8. Коменський Я. А. Велика дидактика / Я. А. Коменський // Избр. Соч. – М., 1965. – С. 162.
9. Пидкасистый П. И. Сущность самостоятельной работы и психолого-дидактические основы её классификации / П. И. Пидкасистый // Проблемы активизации самостоятельной работы студентов. Межвузов. сб. н.тр., – Пермь: Пермский ун-т, 1979. – 400с., С. 23–32.